

TEMA 9 (Primera part)

LA CRISI POLÍTICA I SOCIAL DE LA RESTAURACIÓ (1898-1923)

Durant els darrers anys del segle XIX, el sistema polític que havia encetat la Restauració monàrquica al 1874 entrà en crisi. La inestabilitat política i l'agitació social predominaren a l'ambient d'aquells anys. El regeneracionisme plantejava la crítica al sistema de corrupció electoral al temps que els partits dinàstics, els monàrquics liberals i conservadors perdien gran part de la seva influència social a favor de nous grups que sorgiren en força, com ara els radicals, diferents associacions obreres i els sectors nacionalistes.

Alfons XIII assumí la corona en 1902 amb 16 anys d'edat. El seu regnat va comprendre dos períodes clarament diferenciats: la crisi del règim de la Restauració fins el 1923 on es mantingué el tornisme de partits però amb una permanent agitació social i crisi política; i la Dictadura del general **Primo de Rivera**, que va posar fi al sistema parlamentari i va acabar arrossegant en el seu fracàs, el 1931, tant al rei com a la pròpia Monarquia.

L'impacte de la crisi de 1898.

La pèrdua de les colònies espanyoles d'ultramar va tenir importants repercussions socials i va incidir en la degradació i inestabilitat política espanyola. **La pau de París** (1898) va significar el reconeixement de la cessió als EUA de Cuba, Puerto Rico, Filipines i la illa de Guam. L'any següent es venien a Alemanya la resta dels territoris ultramarins al Pacífic, les illes Carolines, Marianes i Palaos.

Des del punt de vista econòmic, i després d'una fase d'ajust amb forta inflació i devaluació de la pesseta, les conseqüències de la guerra de Cuba no foren particularment negatives. La indústria espanyola va perdre temporalment un dels seus principals mercats i es va accentuar la política econòmica proteccionista, però el fi de la guerra va permetre controlar la inflació i reduir el deute públic. Igualment la repatriació de capitals per part d'espanyols residents a Cuba va possibilitar la disponibilitat de noves inversions industrials a Espanya. Passat un temps es produí una tímida recuperació dels mercats sud-americans i la continuació dels corrents migratoris americans.

Políticament es va produir un creixement de l'oposició política i ideològica per part de radicals, republicans i del moviment obrer, així com una forta expansió **dels nacionalismes perifèrics** (especialment el català). **L'exèrcit** va perdre prestigi i es creà un fort ressentiment per part dels militars cap als polítics.

La derrota militar i la pèrdua de les colònies d'ultramar va ser considerada un autèntic desastre a l'Espanya de finals de segle. Es produí una reflexió crítica, basada en certa visió pessimista, adreçada a explicar-se les causes i el sentit de la situació del país. Com a resposta a la crisi, s'estengué el **regeneracionisme**, un corrent de pensament caracteritzat per la voluntat expressa de renovar el país, no tan sols en el terreny econòmic, sinó també en el cultural, el social i el polític. El principal precursor de les idees regeneracionistes va ser **Joaquim Costa**, que promulgà la necessitat de modernitzar l'economia i alfabetitzar la població (escola i rebost). El regeneracionisme va tenir una notable influència en el pensament polític espanyol i va abordar una dura crítica al caciquisme i a la corrupció. Fins al 1912 la tendència principal dels governs espanyols va estar marcada pels intents d'aplicar les reformes regeneracionistes, és a dir, de reformar i modernitzar Espanya atacant tots els seus mals. Gairebé tots aquests intents van fracassar per les disputes internes entre els partits i la curta durada dels governs. Va ser, d'altra banda, un període molt inestable, en el qual va haver continus canvis de gabinet, amb una mitjana de cinc mesos de durada.

Inestabilitat política des de 1902 a 1907 .

IES JÚNIPER SERRA Ferran Jover

Maura i Canalejas

Alfons XIII va accedir al tron en 1902 i entre aquest any i 1907 es va produir la primera fallida del sistema de la Restauració. Conservadors i liberals van seguir alternant-se en el govern malgrat la desaparició durant aquests anys dels polítics que van forjar el sistema de torns: Cánovas va morir assassinat el 1897 i Sagasta el 1903. Els nous dirigents dels partits dinàstics, influïts pel regeneracionisme, intentaren un reformisme del sistema des de dins. Pels conservadors destacà **Maura (Govern curt 1903-1905)**. Pels liberals, figuraren Montero Ríos i Moret, fins l'aparició destacada de **Canalejas**. Entre 1902 i 1905 van governar els conservadors, i entre 1905 i 1907 els liberals. Els diferents governs demostraren la seva incapacitat per resoldre els principals problemes del país. En aquests anys van predominar la inestabilitat i les divisions internes als dos partits per la lluita pel lideratge: va haver cinc governs conservadors i cinc liberals. Aquesta situació va frustrar totes les temptatives de regeneració de la vida política.

Cu-cut! I la jurisdicció militar

El problema militar. L'any 1905 es va produir el xoc entre els militars i els nacionalistes catalans. En aquest any el semanari satíric català Cu-cut! va publicar un acudit antimilitarista. Uns tres-cents oficials de la guarnició de Barcelona van decidir venjar el que consideraven un atac directe i van assaltar les seus de Cu-cut! i de la Veu de Catalunya, diari proper a la Lliga Regionalista. Els autors d'aquests atacs, en lloc de ser sancionats per indisciplina, van rebre el suport de les guarnicions de la resta d'Espanya. La protesta va anar més enllà: l'estament militar va exigir al Govern una llei de jurisdiccions, segons la qual els delictes contra l'Exèrcit i la pàtria havien de quedar sota control dels tribunals militars. El govern liberal, presidit per Segismundo Moret, va accedir a aquesta petició en 1906 enmig de disturbis i protestes al carrer. Aquesta nova llei identificava els delictes contra l'Exèrcit, incloses les injúries com delictes contra la Pàtria, i els posava sota la jurisdicció militar. Amb aquesta llei va sofrir una retrocés important una de les característiques de la Restauració de Cánovas: la primacia del poder civil sobre el militar.

El Marroc

Conflicte social

El problema del Marroc. Espanya volia guanyar prestigi a nivell internacional després del desastre del 98. La tradicional intervenció espanyola en el nord d'Àfrica va ser reconeguda per França, en un moment en el qual les potències europees s'havien repartit ja la major part del continent africà. L'exèrcit espanyol, per motius professionals i de prestigi, donava suport a la intervenció al nord del Marroc. Igualment una part de la burgesia es mostrava interessada davant les perspectives de negoci per la construcció de ferrocarrils i l'explotació de les mines de ferro del Rif. En 1906 la Conferència d'Algesires va concedir a França i a Espanya el protectorat conjunt sobre el territori del soldà del Marroc.

El problema social. La inflació, la fam al camp, els salaris insuficients, l'atur a les ciutats provocaren la intensificació dels conflictes socials i l'agitació obrera, expressades en contínues vagues i violentes protestes. Les mesures que intentaren adoptar els governs de la nació varen ser tardies i insuficients.

La crisi del pacte del Pardo (1907-1912).

Govern Maura

El gener de 1907 el rei va nomenar cap de Govern a **Antonio Maura**, del Partit Conservador. Els seus intents regeneracionistes quedarien expressats en la frase: "fem la revolució des de dalt o ens la faran des de baix". Amb això deixava clar que era necessària una reforma en profunditat de la vida pública i la millora de les condicions de vida de les classes populars per a evitar qualsevol aixecament popular que fes perillar el sistema. Maura va emprendre un ambiciós programa de govern que va incloure una sèrie de mesures d'inversió pública, a través de la Llei de Protecció de la Indústria Nacional, el pla de reconstrucció naval i actuacions dirigides a millorar la situació de

'agricultura. Per a atendre les demandes socials, en 1908 es va establir l'Institut Nacional de Previsió, antecedent de la Seguretat Social. També es va regular el descans dominical i la jornada laboral de dones i nens. En el terreny polític, Maura intentà acabar amb el caciquisme modificant la llei electoral per a establir el vot obligatori. Igualment adoptà iniciatives per aprovar una nova Llei d'Administració Local, per la qual es crearen les mancomunitats -associacions de les Diputacions de cada regió- en un primer pas descentralitzador. La llei va comptar amb el recolzament de la Lliga, però la resistència dels representants de l'oligarquia va impedir la seva aprovació.

El juliol de 1909 Maura hagué d'afrontar l'esclat de la **Setmana Tràgica**. A Barcelona s'havia creat un ambient de creixent tensió amb nombroses mobilitzacions obreres, protagonitzat pels actius grups anarquistes, republicans i socialistes (Solidaritat Obrera). Igualment, en aquests anys, va sorgir un nou grup polític, el Partit Republicà Radical, dirigit per Alejandro Lerroux que va captar a una bona part de les classes populars sobretot entre els immigrants que arribaven a Barcelona i el seu cinturó industrial. Aquest partit mantenia un discurs clarament demagògic, i un programa de radicalisme anticlerical i espanyolista, que es venia a sumar als sentiments antimilitaristes, incrementats enormement des de l'aprovació de la llei de jurisdiccions.

Finalment la situació del Marroc i els errors del Govern van provocar la crisi. Al juliol de 1909, es va produir l'atac contra interessos espanyols per part d'alguns membres de càbils pròximes a Melilla. El Govern Maura va decidir ordenar la incorporació de reservistes a Madrid i Barcelona. En ambdues ciutats es van produir fortes protestes i manifestacions. Dies després arribaren les primeres notícies del desastre a prop de Melilla, més de 1.200 baixes. S'inicià una vaga general a Barcelona, convocada per Solidaritat Obrera i emparada per la UGT. L'atur va ser total, i el govern respongué declarant l'estat de guerra, mentre la vaga s'estenia a les ciutats industrials veïnes. Durant tres dies es van succeir lluites als carrers, assalts i cremes de convents, incendis i enfrontaments entre vaguistes i membres de la policia i l'exèrcit. Barcelona va quedar aïllada de l'exterior. Les víctimes van superar el centenar de morts i nombrosos edificis van quedar destruïts. Una vegada sufocada la revolta van arribar les detencions en massa i els judicis. El més significatiu va ser el processament irregular, la condemna i l'execució del pedagog i anarquista Francisco Ferrer i Guàrdia, fundador de l'Escola Moderna. La seva execució es va produir enmig d'una onada de protestes internacionals. Aprofitant el desprestigi del govern Maura, els liberals juntament amb republicans i socialistes exigiren la renúncia de Maura. El rei va acabar per nomenar al liberal Moret com a cap de govern, la qual cosa suposà la ruptura del pacte del Pardo.

Un nou govern liberal, presidit per **José Canalejas** va impulsar un últim programa regeneracionista. Així s'aprovà la llei sobre mancomunitats provincials, el servei militar obligatori i l'arbitratge estatal en els conflictes laborals. Igualment Canalejas va signar uns acords amb el soldà del Marroc i amb França en els quals es van fixar els límits del protectorat espanyol al Marroc. Però la reforma més problemàtica va ser la coneguda com a llei del *Candado*, consistent en la limitació de l'expansió de les ordres religioses amb la intenció de frenar el control d'aquestes sobre l'educació. La mort de Canaleja, assassinat per un anarquista el 1912, va impedir el desenvolupament del programa reformista.

La crisi de 1917.

La caiguda de Maura i la mort de Canalejas van precipitar la desintegració dels partits dinàstics entre diferents tendències i líders enfrontats. El partit conservador es decantà per Eduardo Dato enfrontat a Maura, al temps que en el partit Liberal eren paleses les diferències entre el Comte de Romanones i Manuel Garcia Prieto. Aquesta fragmentació i aquestes disputes internes van provocar la contínua intervenció del monarca en l'acció del govern amb una dinàmica de constants dissolucions de les Corts i celebracions de noves eleccions (es celebraren fins a sis eleccions generals entre 1914 i 1923).

Un altre motiu de tensió política va ser l'impacte que va exercir la **Gran Guerra** que, a pesar de la neutralitat espanyola, va dividir l'opinió pública espanyola en dos sectors enfrontats: per una banda els aliadòfils, assimilats als sectors d'esquerra, i per altre banda els germanòfils, principalment la dreta. La neutralitat espanyola va aportar un important desenvolupament comercial i productiu, però generà tendències inflacionistes, al temps que el creixement econòmic afavorí grans beneficis empresarials però no iguals augments dels salaris. Així els grans perjudicats de la situació resultaren ser les classes treballadores que, animades per l'èxit de la revolució soviètica de 1917, incrementaren la contestació obrera.

Dins aquest ambient d'inestabilitat i tensió tres problemes diferents, però coincidents en el temps, varen posar a la monarquia en una gravíssima situació el 1917. A la protesta dels obrers s'hi va afegir el descontentament d'amplis sectors militars i la frustració dels grups polítics davant la impossibilitat d'acabar amb la falta de representativitat popular del sistema (caciquisme, manipulació, exclusió d'altres opcions).

L'oficialitat de l'exèrcit s'enfrontà al poder polític per qüestions salarials i pel sistema d'ascens. Es formaren **Juntas Militars de Defensa** en defensa dels seus interessos professionals. El govern d'Eduardo Dato va acabar per cedir davant les pressions de les Juntas demostrant una perillosa falta d'autoritat, però aconseguí desactivar un front, que sumat a l'agitació obrera i a la revolta dels parlamentaris, posava en perill la pròpia existència del règim. El juliol de 1917 uns setanta diputats i senadors s'uneixen en una **assemblea de parlamentaris** a Barcelona, per tal d'exigir la convocatòria d'unes corts constituents que preparassin el canvi de l'estructura política del país. L'assemblea, impulsada per la **Lliga de Francesc Cambó** i recolzada pels republicans, exigien la reforma constitucional per democratitzar la vida política, acabar amb el tornisme i les intromissions del monarca en els assumptes del govern. Igualment sol·licitaren l'autonomia política de Catalunya i de la resta de regions del país. L'assemblea va ser dissolta sense violència al pactar Cambó l'entrada de ministres de la Lliga en un nou govern, però sobretot per la por de la burgesia al perill que representava la revolució proletària.

El renovat suport de l'exèrcit i la burgesia a la Corona va desactivar fàcilment la protesta obrera. La UGT amb el suport de la **CNT** havien declarat el mes d'agost una vaga general revolucionària que es va estendre provocant greus incidents en Barcelona, Madrid, Saragossa, Astúries i Biscaia. El moviment vaguista va ser ràpidament esclafat per l'exèrcit provocant més de 70 morts i nombroses detencions. A partir d'aquest moment les diferències entre socialistes i anarcosindicalistes espanyols s'ampliaren i marcaren la falta de col·laboració.

La descomposició del sistema.

Després de la crisi de 1917 es formaren governs de concentració nacional amb la participació de tots els partits excepte els republicans i els partits obrers. Aquest esforç no aconseguí aturar la inestabilitat; entre el 1917 i el 1923 hi va haver tretze canvis de govern. Els partits es mostraren erràtics i l'agitació social augmentava. La fi de la guerra mundial va dur com a conseqüència la interrupció dels beneficis empresarials i l'enfonsament de les exportacions i la producció. L'augment de l'atur i els baixos salaris van agreujar la inquietud de les classes treballadores que es manifestà en conflictes socials i l'increment del nombre de vagues, tot i que al 1920 s'havia aconseguit la jornada de vuit hores. La **CNT** va optar pel sindicat únic i la lluita directa que contemplava la possibilitat de la violència i l'atemptat. La patronal respongué amb el tancament de fàbriques i la creació del **Sindicat Lliure** que actuava contra els interessos obrers a través del simple pistolerisme. La situació de violència es va generalitzar a tot el país i especialment a Barcelona, on l'any 1920 es van produir 400 assassinats. Un any més tard mor assassinat Eduardo Dato, cap de govern conservador.

Els greus problemes del país s'incrementaren amb el **desastre d'Annual** al Marroc. L'expansió colonial espanyola al nord d'Àfrica va crear el rebuig de les poblacions cabilenques que s'acabaren per organitzar liderades pel cabdill **Abd-el-Krim**. La resistència a l'ocupació espanyola inferí una dolorosa derrota a les tropes espanyoles. El desastre i la vergonyosa actuació de gran part de l'oficialitat espanyola va commoure l'opinió pública i va fer necessària una investigació (l'informe Picasso) que implicà el govern, alts comandaments militars i al propi rei.

Davant aquesta caòtica situació política, social i militar, el capità general de Catalunya **Miguel Primo de Rivera** va protagonitzar un pronunciament militar el 12 de setembre de 1923. Davant la passivitat general i fins i tot de clares mostres de suport, el rei va acceptar el cop i nomenà a Primo de Rivera president d'un directori militar.

